

Hets mot folkgrupp på sociala medier

En vägledning

RättsPM 2018:3
Utvecklingscentrum Malmö
Juli 2018

Innehållsförteckning

1	Inledning	3
1.1	Sammanfattning av vägledningen	3
2	Vägledning vid handläggning av ärenden som innefattar hets mot folkgrupp på sociala medier.....	5
2.1	Är åklagaren eller JK behörig att handlägga ärendet?	5
2.2	Har meddelandet spridits på ett sätt som föreskrivs för straffansvar enligt 16:8 BrB?	5
2.3	Har hotet eller missaktningen riktats mot grupp som skyddas av 16:8 BrB?.....	5
2.4	Uttrycker meddelandet sådant hot eller missaktning som avses i 16:8 BrB?.....	6
2.5	Strider en tillämpning av 16:8 BrB mot yttrandefriheten i regeringsformen eller europakonventionen?.....	6
2.5.1	Utgångspunkter.....	6
2.5.2	Avvägningen	7
2.5.3	Avvägningen i rättstillämpningen	7
3	Rättsfallssammanställning.....	10
3.1	HD	10
3.2	HovR.....	10
3.3	Europadomstolen (art 10. 2 och 17).....	10

1 Inledning

Under de senare åren har en mängd sociala forum skapats på internet vilka är öppna för envar och där åsikter utbyts, diskuteras och sprids.

På dessa forum förekommer hot och missaktande yttranden mot grupper som skyddas av bestämmelsen i 16:8 BrB.

Skyddet för utsatta grupper och rätten till yttrandefriheten är två betydelsefulla principer i en demokrati där alla människors lika värde respekteras och skyddas. När dessa principer ställs mot varandra är det viktigt att skyddet i 16:8 BrB upprätthålls utan att rätten till yttrandefrihet inskränks i en sådan omfattning att det innebär en fara för den fria åsiktsbildningen och den demokratiska samhällsordningen. HD:s avgörande NJA 2005 s. 805 (Green) har haft stort inflytande på hur avvägningen sker i rättstillämpningen. Emellertid finns en risk att avgörandet allt för ensidigt tolkas till skydd för yttrandefriheten. I denna vägledning belyser vi Svea hovrätts avgörande 2016-12-20 i mål B 4509-16 och lyfter fram omständigheter som visar att yttrandefriheten inte alltid hindrar en tillämpning av 16:8 BrB.

Syftet med denna promemoria är att ge rättslig vägledning vid utredningar och lagföringar angående hets mot folkgrupp när rätten till yttrandefrihet ställs mot skyddet för typiskt sett utsatta grupper. Detta är promemorians huvuddel och behandlas i avsnitt 2.5. Rättsfallen i sammanställningen under avsnitt 3 knyter an till denna huvuddel.

Det är vår förhoppning att denna vägledning ska bli ett stöd vid utredning och lagföring i dessa mål och Utvecklingscentrum i Malmö tar tacksamt emot synpunkter på innehållet och på vilket sätt det kan förbättras.

1.1 Sammanfattning av vägledningen

Ifall ett spritt missaktande yttrande om en grupp, som skyddas i 16:8 BrB, är skyddsvärt eller inte skyddsvärt beror på en sammanvägning av följande omständigheter:

Yttrandet har ett lägre skyddsvärde om.	Yttrandet har ett högre skyddsvärde om.
Yttrandet skett utanför en pågående politisk diskussion.	Yttrandet skett i en pågående politisk diskussion.
Yttrandet inte varit möjligt att direkt bemöta.	Yttrandet varit möjligt att direkt bemöta.
Yttrandet varit aggressivt kränkande till sin utformning.	Yttrandet varit fritt från aggressivitet och invektiv.

Yttrandet varit utformat så att det generellt avser hela den typiskt sett utsatta gruppen.	Yttrandet haft en nyanserad utformning.
--	---

Emellertid måste åklagaren vid sin handläggning även bedöma sin behörighet att handlägga ärendet och de objektiva rekvisiten i 16:8 BrB innan frågan om yttrandefriheten prövas. Promemorian tar därför under avsnitten 2.1 - 2.4 kortfattat upp förhållandet till JK och spridnings-, grupp- och missaktningsrekvisiten. I dessa delar hänvisas till RättsPM 2016:8.

2 Vägledning vid handläggning av ärenden som innefattar hets mot folkgrupp på sociala medier

2.1 Är åklagaren eller JK behörig att handlägga ärendet?

Yttranden, bilder m.m. som sprids via t.ex. hemsidor och bloggar på internet faller som regel utanför grundlagarnas tillämpningsområde. Misstankar och anmälningar som rör internet ska därför i de allra flesta fall handläggas av polis och åklagare.

I osäkra fall kan Justitiekanslerns PM 2015-03-31 ge vägledning. Promemorian kan nås via Rånet. Sök på PM JK. Se även s. 25-26 i RättsPM 2016:8. Justitiekanslern kan nås på 08-405 10 00 eller jourtelefon 0706-113 114.

2.2 Har meddelandet spridits på ett sätt som föreskrivs för straffansvar enligt 16:8 BrB?

Med spridning menas att meddelandet når fler än ett fåtal utanför den privata sfären. I det fall ett meddelande lagts ut på internet anses det vara spritt. På s. 17-18 i RättsPM 2016:8 redogörs närmare för detta rekvisit.

2.3 Har hotet eller missaktningen riktats mot grupp som skyddas av 16:8 BrB?

Viktigt att komma ihåg är att det är kollektivt bestämda grupper som skyddas av 16:8 BrB, inte enskilda identifierbara individer. I de senare fallen kan det istället bli aktuellt att tillämpa bestämmelserna om olaga hot, ofredande eller förolämpning samt straffskärpningsregeln i 29 kap. 2 § p. 7 BrB.

Det kan också finnas situationer då ett utfall, riktat mot en person, även är att bedöma som hets mot folkgrupp. I dessa situationer kan det bli aktuellt att döma för *både* t.ex. ofredande och hets mot folkgrupp.

2.4 Uttrycker meddelandet sådant hot eller missaktning som avses i 16:8 BrB?

Med hot avses även andra hot än de som är straffbelagda i 4 kap. 5 § BrB som olaga hot eller i 4 kap. 4 § BrB som olaga tvång, således hot i en vidare, mer allmängiltig bemärkelse.

Begreppet missaktning bör tolkas med viss försiktighet. För att vara straffbart ska uttalandet klart överskrida gränsen för vad som utgör saklig kritik eller en vederhäftig diskussion (prop. 1970:87 s. 73 och 2001/02:59 s. 15). Tröskeln är relativt hög och yttrandena ska bedömas i sitt sammanhang.

Yttrandena ska bedömas utifrån det budskap de faktiskt förmedlar snarare än från en textkritisk granskning av den exakta ordalydelsen.

2.5 Strider en tillämpning av 16:8 BrB mot yttrandefriheten i regeringsformen eller europakonventionen?

2.5.1 Utgångspunkter

Även om alla objektiva rekvisit i 16:8 BrB är uppfyllda måste det även prövas om en tillämpning av bestämmelsen om hets mot folkgrupp strider mot grundlagens eller europakonventionens bestämmelser om yttrandefrihet och hindrar den fria åsiktsbildningen.

Europadomstolen har pekat ut yttrandefriheten som en av de grundläggande förutsättningarna för ett demokratiskt samhälle. Det är ett villkor för att säkerställa pluralism, tolerans och vidsynthet.

En inskränkning i yttrandefriheten får endast göras om den följer av tydlig lagstiftning och har ett legitimt syfte. Den begränsning av yttrandefriheten som följer av bestämmelsen i 16:8 BrB anses ha ett sådant legitimt syfte.

En förutsättning för att ett i sig missaktande meddelande bör skyddas är att meddelandet bidrar till att skapa en saklig debatt som kan leda till framsteg i umgänget mellan människor.

Avvägningen bör göras utifrån en sammanvägning av samtliga utgångspunkter. Omständigheter såsom syftet med yttrandet, dess utformning och kontexten i vilket det sprids har betydelse för bedömningen.

Avvägningen mellan skyddet för yttrandefriheten och skyddet för utsatta grupper är en rättsfråga snarare än en bevisfråga och bör avgöras av domstol genom en dom hellre än av åklagare i form av negativa åtalsbeslut.

2.5.2 Avvägningen

Problemet kring hur hets mot folkgrupp i allmänhet och missaktningsrekvisitet i synnerhet förhåller sig till yttrandefriheten i grundlagarna och Europakonventionen kan utifrån omständigheterna i varje enskilt fall lösas genom att följande stegvisa frågeställningar besvaras: (jmf 2:21 RF och art. 10. 2 Europakonventionen)

- I. Är en inskränkning av den misstänktes frihet att uttrycka sig (torgföra sin missaktning) nödvändig i ett demokratiskt samhälle?
- II. Innebär inskränkningen ett hot mot den fria åsiktsbildningen? I detta sammanhang får det antas att en fri åsiktsbildning kan uppnås utan att yttranden av den mest kränkande arten nödvändigtvis måste skyddas. I förarbetena till ändringen av 16:8 BrB, som innebar att även sexuell läggning kom att omfattas av bestämmelsen, uttalas att yttranden som enbart kränker och diskriminerar andra människor inte är åsikter, åtminstone inte skyddsvärda åsikter. (SOU 2000:88 s. 240)
- III. Är inskränkningen i yttrandefriheten proportionerlig i förhållande till skyddet för den utsatta gruppen?

2.5.3 Avvägningen i rättstillämpningen

Svea hovrätts dom 2016-12-20 i mål B 4509-16 är belysande för hur avvägningen kan ske i praktiken.

I målet åtalades en person för hets mot folkgrupp efter att han gjort ett meddelande tillgängligt på en Facebooksida som innehades av ett politiskt parti. Meddelandet uttryckte sig missaktande om muslimer i allmänhet med syftning på trosbekännelse genom att påstå att det enligt koranen är tillåtet för muslimer att våldta kvinnor i Sverige. Påståendet följdes av grova utfall mot muslimer i allmänhet.

Domstolen hade i sin fällande dom följande utgångspunkter när det gäller avvägningen:

- a) *"Tolkningen i förhållande till Europakonventionens fri- och rättigheter kan inte ensidigt utgå från skyddet för den som utnyttjat sin yttrandefrihet utan måste göras i ljuset av lagstiftarens övergripande avvägningar även om det skulle komma att inskränka den grundläggande rättighet som yttrandefriheten innebär".*

Analys och tolkning

Med "lagstiftarens övergripande avvägningar" torde domstolen avse att lagstiftaren, genom bestämmelsen om hets mot folkgrupp, kriminaliserat vissa yttranden eller meddelanden som ett nödvändigt skydd för utsatta grupper i en strävan att förverkliga ett jämlikt samhälle fritt från mot-

sättningar mellan människor till följd av ras, hudfärg, ursprung, trosbekännelse eller sexuell läggning. Möjligen beaktar domstolen uttalandet i SOU 2000:88 s. 240 att yttranden som enbart kränker och diskriminerar andra människor inte är åsikter, åtminstone inte skyddsvärda åsikter i ett demokratiskt samhälle.

- b) *"Rätten till yttrandefrihet torde vara starkare i det fall meddelandet varit ett inlägg i en pågående politisk diskussion på forumet än om det skett utan att en sådan diskussion pågått."*

Analys och tolkning

Här avser rätten förmodligen att yttrandefrihetens betydelse för demokratin innebär att rätten att framföra tankar eller åsikter som kränker chockerar eller stör är större om det sker som ett inlägg i en pågående politisk diskussion än att de framförts utanför ett sådant sammanhang.

För att en politisk diskussion överhuvudtaget ska anses pågå bör förutsättas att åsikter av olika slag förekommer och bryts mot varandra. Om deltagarna på ett forum enbart bejaktar varandras missaktning av grupper som skyddas av hetsbestämmelsen eller övertrumfar varandra när det gäller missaktning av dessa grupper torde det i de allra flesta fall inte vara frågan om en pågående politisk diskussion.

Det är därför av stor vikt att det under förundersökningen utreds i vilket sammanhang yttrandet lämnats och att det klargörs vilka yttranden som föregått eller följt det ifrågasatta yttrandet. Att endast redogöra för det missaktande yttrandet är därför inte tillräckligt.

- c) *I det fall yttrandet inbjuder till en diskussion kring religion, hudfärg, ras, nationellt eller etiskt ursprung eller sexuell läggning så torde rätten till yttrandefrihet vara starkare än skyddet för de typiskt sett utsatta grupperna.*

Analys och tolkning

Här kan rätten mena att ett utrymme och rimlig möjlighet att omedelbart gå i polemik och intellektuellt bemöta yttrandet och skapa en debatt som ligger på en saklig nivå innebär att yttrandet har ett högre skyddsvärde.

Även i denna del är det viktigt att utreda det sammanhang i vilket yttrandet förekommit.

- d) *Har meddelandet utformats på ett omotiverat kränkande sätt så torde det finnas mindre anledning att skydda yttrandet.*

Analys och tolkning

Detta bör tolkas som att aggressiva och starkt nedsättande yttrande om typiskt sett utsatta grupper med inslag av tvivelaktiga invektiv och förolämpningar har ett betydligt lägre skyddsvärde än om yttrandet inte haft sådana inslag.

- e) *Ger meddelandet, sett till sin helhet, uttryck för att den typiskt sett utsatta gruppen generellt betar sig på ett visst klandervärt sätt som innebär att gruppen som sådan bör missaktas så torde det finnas mindre anledning att skydda yttrandet.*

Analys och tolkning

Här förefaller rätten mena att generaliseringar som ger uttryck för att alla, utan undantag, som ingår i en viss grupp, som skyddas av 16:8 BrB, betar sig eller historiskt betett sig på sätt att gruppen som sådan förtjänar missaktning har ett begränsat skyddsvärde i en fungerande demokrati.

3 Rättsfallssammanställning

3.1 HD

NJA 2006 s. 467: En grupp personer åtalades för hets mot folkgrupp efter att ha delat ut flygblad med missaktande uttalanden om homosexuella. I målet prövade HD om inskränkningen i de tilltalades yttrandefri-het var nödvändig i ett demokratiskt samhälle och om inskränkningen var proportionerlig i förhållande till skyddet för homosexuella. HD svarade ja på båda frågorna och fann att Europakonventionen inte hindrade att de tilltalade dömdes till ansvar för sina yttranden.

NJA 2007 s. 805 I: På en religiös hemsida fanns yttranden med innebörden att homosexuella borde straffas med plågsamma avrättningar. HD:s majoritet fann att yttrandena baserades på citat ur bibeln och att 16:8 BrB inte omfattades av att citera eller diskutera religiösa skrifter. Två av justitieråden var skiljaktiga och ansåg att det snarare var frågan om propaganda för hårda straff mot homosexualitet än en religiös diskussion.

NJA 2007 s. 805 II: Fallet rörde uttalanden i en pågående politisk debatt om homosexualitet och invandrapolitik på en hemsida som omfattades av yttrandefrihetsgrundlagen. Yttrandena riktades mot homosexuella och romer. HD tog här fasta på att yttrandena fällts i en pågående politisk debatt och att ett debattinlägg har ett särskilt starkt skydd enligt både grundlagarna och europakonventionen.

3.2 HovR

Svea hovrätts dom 2016-12-20 i mål B 4509-16. Kommenterat ovan under avsnitt 2.5.3.

3.3 Europadomstolen (art 10. 2 och 17)

J. v. Danmark (App no 15890/89 ECHR 23 september 1994)

En journalist rapporterade om främlingsfientlighet bland ungdomar och återgav en intervju där en av ungdomarna uttryckt att färgade inte är människor utan djur. Journalisten dömdes i Danmark för hets mot folkgrupp. Han klagade till Europadomstolen som fann att domen utgjorde en kränkning av artikel 10 i Europakonventionen (rätten att sprida uppgifter och tankar utan offentlig myndighets inblandning) eftersom journalisten

endast ville rapportera om åsikter som förekom bland ungdomar och inte hade något eget rasistiskt motiv.

F. v. Belgien (App no 15615/07 ECHR 16 juli 2009)

Företrädaren för det politiska partiet "Front National" spred flygblad där det uppmanades till rashat, rasdiskriminering och våld. Spridningen skedde i anslutning till en valkampanj och företrädaren dömdes för hets mot folkgrupp i Belgien. Europadomstolen fann att Belgien inte kränkt yttrandefriheten eftersom åsikterna i flygbladet kunnat framföras utan att uppmana till rashat och att begränsningen av yttrandefriheten var nödvändig för att skydda den allmänna ordningen och invandrares rättigheter.

G. v. Frankrike (App no 65831/01 ECHR 23 juni 2003)

En författare dömdes i Frankrike för att ha förnekat att förintelsen ägt rum. Europadomstolen fann att författaren inte åtnjöt skydd enligt artikel 10. Därvid åberopade domstolen artikel 17 som stadgar ett förbud mot missbruk av bl.a. yttrandefrihet för att kränka annans mänskliga rättigheter. Detta fall belyser avvägningen mellan yttrandefrihet och skydd mot yttranden som syftar till att uppvigla till rashat.

G. v. Turkiet (App no 53889/12 ECHR 15 september 2015)

En medlem i en islamisk sekt gjorde i ett tv program mycket kritiska uttalanden om demokrati och sekulariserade institutioner och argumenterade för att sharialagar skulle införas i Turkiet. Han åtalades i Turkiet med motiveringen att han uppmanat till hat och fientlighet. I den efterföljande prövningen, som ledde fram till att Turkiet genom åtalet kränkt sektmedlemmens yttrandefrihet, hade Europadomstolen följande utgångspunkter:

1. Yttrandefrihet omfattar i princip även åsikter som kränker chockerar eller stör.
2. Så långt det är möjligt bör yttranden som är omotiverat kränkande för annan undvikas.
3. Kontexten i vilket yttrandet sker är av betydelse för bedömningen. I detta fall hade yttrandena fällt i en pågående diskussion där det funnits deltagare med andra åsikter som fått komma till tals. Dessutom vare ett av syftena med diskussionen att skildra att sektens åsikter var oförenliga med ett demokratiskt styrelseskick.